

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Dan Helenius

Rikos- ja prosessioikeuden professori

Helsingin yliopisto

Lausunto hallituksen esityksestä laiksi rikoslain 25 luvun muuttamisesta ja eräiksi muiksi laeiksi (HE 127/2026 vp)

Minulta on pyydetty lausunto yllämainitusta hallituksen esityksestä. Saamastani luottamuksesta kiittäen esitän seuraavan lausunnon.

1. Yleisesti

Esitys perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviin (EU) 2024/1712 ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta (”muutosdirektiivi”), joka on pantava kansallisesti täytäntöön viimeistään 15.7.2026. Esityksen kannalta keskeisiä ovat erityisesti muutosdirektiivin säännökset ihmiskaupan määritelmästä ja ihmiskaupan uhrien tarjoamien palveluiden käytön kriminalisoimisesta.

Muutosdirektiivi edellyttää, että ihmiskauppaa koskien myös sijaissynnytyksen hyväksikäyttöä pidetään hyväksikäyttönä. Muutosdirektiivi ei tämän lopputuloksen suhteen jätä kansallista liikkumavaraa, mutta jäsenvaltioiden harkinnassa on toteutustapa, jolla edellytetty lopputulos saavutetaan. Esityksessä ehdotetaan tältä osin, että ihmiskauppaa koskevaan rikoslain (39/1889, RL) 25 luvun 3 §:n 1 momenttiin lisätään teon tarkoitusten luetteloon sijaissynnyttäjäksi saattaminen.

Muutosdirektiivi velvoittaa lisäksi jäsenvaltiot varmistamaan, että ihmiskaupparikoksen uhrin tarjoamien palvelujen tahallinen käyttö on rikos tapauksissa, joissa uhria hyväksikäytetään tällaisten palvelujen tarjoamiseksi ja palvelujen käyttäjä tietää, että palveluja tarjoava henkilö on ihmiskaupparikoksen uhri. Muutosdirektiivin velvoite ei tältä osin jätä kansallista liikkumavaraa muutoin kuin siltä kannalta, että artiklaa koskeva sääntely on muutosdirektiivin johdanto-osan mukaan vähimmäissääntelyä. Tämän kriminalisointivelvoitteen täytäntöönpanemiseksi esityksessä ehdotetaan uuden 3 d §:n säätämistä RL 25 lukuun, joka koskisi ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä.

Ehdotettavan ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevan rangaistussäännöksen säätämisen johdosta olisi esityksen mukaan myös perusteltua muuttaa pakkokeinolain (806/2011, PKL) salaisia pakkokeinoja koskevaan 10 lukuun sisältyviä säännöksiä siten, että kyseistä ehdotettavaa uutta rikosta koskevassa esitutkinnassa voitaisiin käyttää tiettyjä salaisia pakkokeinoja niitä koskevien pakkokeinolain yleisten ja erityisten edellytysten täytyessä (televalvonta ja peitelty tiedonhankinta). Vastaavia muutoksi tehtäisiin myös poliisilain (872/2011) salaisia tiedonhankintakeinoja koskeviin säännöksiin.

Kyseisen uuden rangaistussäännöksen johdosta olisi esityksen mukaan lisäksi perusteltua muuttaa oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) todistelua koskevan 17 luvun 24 §:n 3 momentin 3 ja 4 kohtaa

siten, että ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön asianomistajan kuulustelusta esitutkinnassa tehtyä ääni- ja kuvataallennetta voitaisiin tietyissä asianomistajaa koskevissa tilanteissa käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

Mielestäni esitystä voidaan yleisesti ottaen pitää hyvin laadittuna ja perusteltuna, myös perusoikeusarvioinnin kannalta. Alla esitän kuitenkin joitakin huomioita esityksestä.

2. Ihmiskauppasäännöksen täydentäminen sijaissynnyttäjäksi saattamista koskevalla teon tarkoituksella

Ihmiskaupparikoksen tarkoituksena RL 25:3:ssä mainitaan tällä hetkellä RL 20:10.1:n 1 kohdassa tarkoitettu tai siihen rinnastettava seksuaalinen hyväksikäyttö, pakko työ, pakkoavioliitto tai siihen rinnastettava liitto, muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet ja elinten tai kudosten poistaminen. Sijaissynnytyksen hyväksikäytöstä ei sitä vastoin ole mainintaa RL 25:3:ssä eikä myöskään sitä koskevissa esitöissä. Säännökseen sisältyvän muita ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita koskevan tunnusmerkin voidaan mahdollisesti katsoa ainakin joissain tilanteissa kattavan sijaissynnytyksen hyväksikäytön, jossa on kyse muutosdirektiivin mukaisesti siitä, että nainen pakotetaan tai harhautetaan toimimaan sijaissynnyttäjänä. Esityksen mukaan tiedossa ei ole Suomesta ihmiskauppatapauksia, joissa olisi ollut kyse sijaissynnytyksen hyväksikäytöstä, mutta sijaissynnytyksen hyväksikäyttöä merkitsevien tapausten ilmeneminen Suomessa on kuitenkin tulevaisuudessa mahdollista (s. 64).

Tilanne muistuttaa hieman muutaman vuoden takaista tilannetta, jolloin ihmiskauppaa koskevaan säännökseen ehdotettiin lisättäväksi teon tarkoitukseksi pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen (HE 65/2024 vp). Silloisen sääntelyn mukaisesti avioliittoon pakottaminen oli ihmiskauppana rangaistavaa ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamista koskevan tarkoituksen mukaisesti. Toisin kuin käsillä olevassa tilanteessa, jossa ihmiskauppaa koskevissa lain esitöissä ei ole käsitelty sijaissynnytystilanteita, pakkoavioliittoa voitiin esitöiden mukaan ainakin tietyissä tilanteissa pitää ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisena. Kyseistä esitystä ei käsitelty perustuslakivaliokunnassa, mutta esityksessä todettiin mm., että ehdotukseen voitiin mahdollisesti katsoa liittyvän ultima ratio -periaatteen kannalta kyseenalaista symbolisen lainsäädännön piirteitä (HE 65/2024 vp s. 34). Myös perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä on katsottu, että rikoslainsäädäntöä ei tule käyttää symboliseen tarkoitukseen (PeVL 29/2001 vp, s. 4/I ja PeVL 5/2009 vp, s. 3/II; ks. myös LaVM 16/2022 vp, s. 3–5). Kun pakkoavioliittoon saattamisen rangaistavuuteen ihmiskauppana oli tunnistettu liittyvän tiettyä tulkinnanvaraisuutta, lainsäädännön selkeyttämistä, mikä kytkeytyy laillisuusperiaatteiden vaatimusten toteuttamiseen, pidettiin kuitenkin perusteltuna. Kyseessä ei siten katsottu olevan symbolinen lainsäädäntö, vaan esitetyn lakimuutoksen katsottiin perustuvan havaittuun sääntelyn tulkinnanvaraisuuteen ja arvioitiin tosiasiallisesti selkeyttävän lainsäädäntöä ja siten toteuttavan perustuslain 8 §:ssä tarkoitetun rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellytyksiä.

Aiemmin lainsäädännön esitöissä on sinänsä katsottu, että hyväksikäytön muotojen lisäämisessä ihmiskauppaa koskevaan rangaistussäännökseen on oltava varovainen, koska yksityiskohtaisia hyväksikäyttötapoja on lukuisia, eikä niitä kaikkia ja mahdollisia tulevaisuudessa ilmaantuvia uusia

tapoja voida tyhjentävästi mainita säännöksessä (HE 103/2014 vp, s. 25). Lisäksi kansallisessa soveltamiskäytännössä ei esityksen mukaan ole ainakaan tähän mennessä ilmennyt tarvetta sijaissynnytystä koskevalle säännöksen täydentämiselle, kun käytettävissä olevien tietojen perusteella tiedossa ei ole sijaissynnytystä koskevia ihmiskauppana poliisin tietoon tulleita tapauksia (s. 82).

Nähdäkseni sijaissynnyttäjäksi saattamisen lisäämistä RL 25:3.1:n teon tarkoitusten luetteloon voidaan kuitenkin perustella vastaavasti, kuin pakkoavioliiton lisäämistä perusteltiin. Sijaissynnyttäjäksi saattamisen osalta nykyistä oikeustilaa voidaan pitää vieläkin tulkinnanvaraisempana, kuin pakkoavioliiton osalta, huomioiden, ettei ihmiskauppaa koskevissa lain esitöissä ole käsitelty sijaissynnytystilanteita. Ehdotusta voidaan siten pitää perusteltuna erityisesti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen sisältämän täsmällisyysvaatimuksen kannalta. Muita perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiä on mielestäni käsitelty esityksessä tarkoituksenmukaisella tavalla, ja niiden voidaan katsoa täyttyvän (s. 106–107). Huomioon tulee lisäksi ottaa, että ehdotus perustuu Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen, mitä perustuslakivaliokunta on todennut sääntelyn hyväksyttävyyttä tukevaksi seikaksi (esim. PeVL 38/2012 vp s. 3/I).

3. Ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön kriminalisoiminen

Rikoslain 25 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 d §, jonka nimikkeenä olisi ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö. Nimike vastaisi rakenteeltaan säännöstä asiallisesti lähellä olevan RL 20:8:n nimikettä ”seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö”. Uuden 3 d §:n mukaan se, joka käyttää 3 tai 3 a §:ssä tarkoitetun rikoksen eli ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupan kohteeksi tietämänsä henkilön suorittamaa palvelua, olisi tuomittava ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kysymys olisi täysin uudesta kriminalisoinnista, joka perustuu muutosdirektiivin 18 a artiklaan, jolla ihmiskauppadirektiivin on lisätty ihmiskaupan uhrien tarjoamien palveluiden käyttöä koskevia rikoksia koskeva kriminalisointivelvoite. Velvoitteen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että 2 artiklassa tarkoitetun rikoksen (ihmiskauppaan liittyvien rikosten) uhrin tarjoamien palvelujen tahallinen käyttö on rikos tapauksissa, joissa uhria hyväksikäytetään tällaisten palvelujen tarjoamiseksi ja palvelujen käyttäjä tietää, että palveluja tarjoava henkilö on 2 artiklassa tarkoitetun rikoksen uhri.

Velvoitetta on luettava yhdessä muutosdirektiivin 26 ja 27 johdantokappalelausuman kanssa. Ensin mainitussa johdantokappalelausumassa todetaan, että kriminalisoinnin olisi koskettava ainoastaan sellaisten palvelujen käyttöä, joita tarjotaan ihmiskaupparikokseksi laskettavan hyväksikäytön puitteissa. Velvoite ei koske asiakkaita, jotka ostavat hyväksikäyttöä merkitsevissä työoloissa tuotettuja tuotteita, koska he eivät ole palvelun käyttäjiä. Jälkimmäisessä johdantokappalelausumassa täsmennetään, mitä 18 a artiklassa tarkoitetulla tietämisellä tarkoitetaan, joskin siinä todetaan, että tietämisen käsitettä olisi tulkittava kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Siitä huolimatta johdantokappalelausumassa luetellaan seikkoja, joihin tuomioistuimen tulee kiinnittää huomiota tietoisuutta arvioidessaan.

Voimassa olevan RL 20:8:n mukainen seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskeva kriminalisointi täyttää muutosdirektiivin 18 a artiklan mukaisen kriminalisointivelvoitteen

seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan ihmiskaupan uhrin palvelun käytön osalta. Mainittu rangaistussäännös on osin 18 a artiklan velvoitteita laajempi, sillä se koskee myös parituksen tai törkeän parituksen kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä ja syyksiluettavuus suhteessa uhrin asemaan jonkin säännöksessä viitatus rikoksen uhrina on tahallisuutta huomattavasti matalammalla tuottamuksellisella ”syytä epäillä” -asteella.

Osin RL 20:8 on kuitenkin 18 a artiklan mukaisia velvoitteita suppeampi, sillä ihmiskaupan määritelmään sisältyy muitakin teon tarkoituksia kuin seksuaalinen hyväksikäyttö. Niiden tilanteiden osalta, joissa ihmiskaupassa teon tarkoituksena on jokin muu ihmiskaupan määritelmään sisältyvä tarkoitus kuin seksuaalinen hyväksikäyttö, ihmiskaupan uhrin palvelun käyttöä ei ole kriminalisoitu RL 20:8:ssä tai muillakaan säännöksillä.

Kuten edellä käsitelty RL 25:3:n muuttamista koskeva ehdotus, myös ehdotettu uusi RL 25:3d perustuu Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen, mitä perustuslakivaliokunnan mukaan voidaan pitää sääntelyn hyväksyttävyyttä tukevana seikkana (esim. PeVL 38/2012 vp s. 3/I). Perusoikeusjärjestelmän kannalta ehdotettu rangaistussäännös voidaan nähdäkseni myös pitää hyväksyttävänä huomioiden sillä suojeltavat oikeushyvät, kuten henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus sekä yksityiselämän suoja. Kysymys on osittain samoista oikeushyvistä, joita suojellaan seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä (RL 20:8) koskevalla kriminalisoinnilla (ks. PeVL 56/2014 vp s. 3/I ja PeVL 17/2006 vp s. 3/I). Vastaavasti kuin RL 20:8:llä, myös ehdotetulla säännöksellä pyritäisiin kaiken kaikkiaan heikentämään ihmiskaupparikoksiin syyllistyvien toimintaedellytyksiä (PeVL 17/2006 vp s. 3/I).

Perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiin kuuluvan oikeasuhtaisuusvaatimuksen kannalta voidaan nähdäkseni pitää perusteltuna, että ehdotetun säännöksen soveltamisen edellytyksenä olisi ns. korotettu tahallisuusvaatimus (tai kvalifioitu tieto), eli tekijän tieto suhteessa uhrin asemaan ihmiskaupparikoksen kohteena. Riittävää ei siten olisi, että tekijä pitäisi uhria varsin todennäköisesti ihmiskaupparikoksen kohteena RL 3:6:n yleisten tahallisuusedellytysten mukaisesti, mikä puolestaan voisi johtaa mm. siihen, että ihmiskauppaepäillyistä ei uskallettaisi ilmoittaa poliisille (ks. esityksen s. 84–85).

Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan rangaistusseuraamuksen ankaruus on yhteydessä suhteellisuusvaatimukseen (PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen, ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset (PeVL 16/2013 vp, s. 2/I). Tältä osin uudelle rangaistussäännökselle ehdotettua rangaistusasteikkoa sakosta kahden vuoden vankeuteen voidaan nähdäkseni pitää hieman ongelmallisena huomioiden, että seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevan RL 20:8:n rangaistusasteikko on huomattavasti alhaisempi, eli sakosta kuuteen kuukauteen vankeutta. Tätä eroa perustellaan esityksessä ensinnäkin sillä, että osa ihmiskaupan muotojen kontekstissa tapahtuvista hyväksikäyttötilanteista voivat ilmetä varsin pitkäkestoisina (s. 107). Vastaava koskee nähdäkseni kuitenkin myös RL 20:8:n tarkoittamaa seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä. Rangaistusasteikkoa perustellaan myös ehdotetun säännöksen sisältämällä korotetulla tahallisuusvaatimuksella. Sinänsä on totta, että syyksiluettavuuden alin aste olisi säännöksen osalta korkeampi, kuin RL 20:8:n, jolle riittää tuottamus tai ns. todennäköisyystahallisuus (eli tietyn olosuhteen varsin todennäköisenä pitäminen). Toisaalta RL 20:8 täyttyy myös korkeammalla tietoisuudella eli ns. varmuustahallisuudella, jolloin tekijä on

varma siitä, että henkilö on pykälässä mainittujen rikoksen kohteena. Suhteellisuusvaatimuksen kannalta voidaan tässä suhteessa pitää hieman ongelmallisena, että ehdotettu säännös mahdollistaisi huomattavasti korkeamman enimmäisrangaistuksen, kuin RL 20:8.

Rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteen sisältämän täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta ehdotettua säännöstä voidaan mielestäni lähtökohtaisesti pitää hyväksyttävänä. Esityksessä perustellaan kattavasti, millaisiin tilanteisiin säännös ei ole tarkoitus soveltaa. Perusteluissa todetaan tältä osin, että säännöstä ei soveltuisi tilanteessa, jossa henkilö olisi ihmiskaupparikoksen kohteena mutta suoritettavalla palvelulla ei olisi yhteyttä ihmiskaupparikokseen. Säännöksen soveltaminen edellyttäisi siten, että ihmiskaupparikoksessa uhria hyväksikäytetään juuri käytettävän palvelun suorittamiseksi asiakkaalle tai muulle palvelun käyttäjälle (s. 98). Mielestäni tätä käytetyn palvelun ja ihmiskaupparikoksen välistä suhdetta koskevaa vaatimusta voisi kuitenkin olla syytä tuoda selkeämmin esiin myös säännöstekstin muotoilussa. Ehdotetun sanamuodon mukaan vaikuttaisi periaatteessa riittävän, että tekijä käyttää henkilön suorittamaa palvelua tietoisena siitä, että kyseinen henkilö on ihmiskaupparikoksen kohteena, ilman palvelun ja ihmiskaupparikoksen välistä yhteyttä. Säännös soveltuisi tällöin esim. esityksessä mainittuun tilanteeseen, jossa sijaissynnyttäjäksi saattamista koskevan ihmiskaupan uhri suorittaisi vapaaehtoisesti yksityisyrityksenä kotisiivouspalvelua, eikä tähän kotisiivouspalveluun, jota asiakas ostaisi, liittyisi ihmiskauppaa.

Vaikka esityksessä todetaan (s. 114), että säännöksessä käytettyjen palvelua ja sen käyttämistä koskevien ilmaisujen merkityssisältöä käsitellään säännöksen perusteluissa yksityiskohtaisesti sellaisessa laajuudessa, jossa täsmentäminen säännöksen sanamuodossa ei olisi tarkoituksenmukaista, olisi mielestäni syytä arvioida, voisiko sanamuotoa vielä täsmentää tältä osin.

Laillisuusperiaatteen kannalta nostan vielä esiin ehdotetun uuden säännöksen ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevan RL 20:8:n välistä konkurrenssisuhdetta. Esityksessä todetun mukaisesti ehdotettu säännös olisi osin päällekkäinen RL 20:8:n kanssa. Näiden säännösten välistä lainkonkurrenssisuhdetta käsitellään varsin perusteellisesti esityksen perusteluissa. Esityksen mukaan ehdotettua uutta säännöstä olisi syytä pitää ensisijaisena rangaistussäännöksenä suhteessa seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöön (s. 100), jolloin RL 20:8 syrjäytyisi tilanteessa, jossa molemmat säännökset ovat sovellettavissa. Soveltamisongelmien välttämiseksi ja jotta tämä konkurrenssisuhde kävisi selkeämmin ilmi jo lakitekstistä voisi mielestäni kuitenkin vielä olla syytä pohtia toissijaisuuslausekkeen lisäämistä RL 20:8:ään.¹

4. Televalvonta ja peitelty tiedonhankinta

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi PKL:n salaisia pakkokeinoja koskevaan 10 lukuun sisältyviä säännöksiä siten, että esityksessä ehdotettavaa uutta rikosta, ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä, koskevassa esitutkinnassa voitaisiin pakkokeinojen ja salaisten pakkokeinojen sekä kyseisten pakkokeinojen yleisten edellytysten täyttyessä käyttää luvun 6 §:n mukaista televalvontaa ja 14 §:n mukaista peiteltyä tiedonhankintaa samoin edellytyksin kuin kyseiset pakkokeinot ovat jo

¹ Esityksessä toteuttamismahdollisuutena on arvioitu toissijaisuuslausekkeen lisäämistä ehdotettuun uuteen säännöksen (s. 83), mutta nähdäkseni sellainen soveltuisi paremmin nimenomaan RL 20:8:ään sen perusteella, mitä perusteluissa todetaan RL 20:8:n toissijaisuudesta suhteessa uuteen säännökseen. On toki ymmärrettävä, mikäli RL 20:8 muuttaminen ei ole mahdollista tässä yhteydessä.

käytettävissä RL 20:8:n mukaisen seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön osalta. Vastaavasti televalvonta ja peitelty tiedonhankinta salaisina tiedonhankintakeinoina mahdollistettaisiin myös poliisilaissa (872/2011).

Televalvontaa koskevat toimivaltuudet mahdollistaisivat puuttumisen perustuslain 10 §:n 2 momentin mukaiseen luottamuksellisen viestinnän suojaan. Peiteltyä tiedonhankintaa koskevat toimivaltuudet puolestaan mahdollistaisivat puuttumisen perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattuun yksityiselämän suojaan.

Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä seuraa mm., että rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä ja rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Rajoitusten on oltava myös suhteellisuusvaatimuksen mukaisia, mikä edellyttää, että rajoitukset ovat välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja että tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. (PeVM 25/1994 vp s. 5.)

Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä rajoituksen välttämättömyysvaatimukseen liittyy se, että pakkokeinon käyttökelpoisuus, hyödyllisyys tai tarpeellisuus jonkin rikoksen selvittämisessä ei ole yksin ratkaisevassa asemassa arvioitaessa sitä, pitäisikö keinon käyttö lainsäädännöllisesti sallia tuon rikoksen selvittämisessä. Toimivaltuutta ei tee välttämättömäksi pelkästään havainto valtuuden tehokkuudesta (PeVL 36/2002 vp s. 6). Perusoikeusrajoitusta voidaan pitää välttämättömänä, jos rikosta ei pystytä useinkaan selvittämään ilman pakkokeinon käyttämistä (PeVL 32/2013 vp s. 4).

Nähdäkseni perusoikeuksien rajoituksille on tässä tapauksessa sinänsä esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve, joka liittyy yleisesti ihmiskaupparikoksiin syyllistyvien toimintaedellytysten heikentämiseen. Sitä vastoin esityksessä olisi nähdäkseni ollut syytä arvioida välttämättömyysvaatimusta perusteellisemmin. Esityksessä ei esim. arvioida sitä, olisiko ehdotettua ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevaa rikosta mahdollista selvittää tyydyttävällä tavalla perusoikeuksiin lievemmin puuttuvilla pakkokeinoilla. RL 20:8:n lisäämistä televalvonnan piiriin koskevassa hallituksen esityksessä on sinänsä todettu, että televalvontatiedot ovat käytännössä osoittautuneet hyödyllisiksi hyväksikäyttörikosten selvittämisessä (HE 222/2010 vp s. 384).

Huomioon tulee myös ottaa, että televalvontaa koskevat toimivaltuudet mahdollistaisivat puuttumisen perustuslain 10 §:n 2 momentin mukaiseen luottamuksellisen viestinnän suojaan. Kyseisen perustuslain säännöksen mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Pykälän 4 momentin mukaan lailla voidaan kuitenkin säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa. Mainitusta perustuslain säännöksestä seuraa, että telekuuntelun perusterikosten on oltava yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavia rikoksia. Tällaisia ovat perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaan esimerkiksi huumausainerikokset, törkeät väkivaltarikokset, maan- ja valtiopetosrikokset (HE 309/1993 vp, s. 54/II) samoin kuin törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä vahingonteko ja tietyin edellytyksin eräät törkeät talousrikokset (PeVL 36/2002 vp, s. 4–5 ja PeVL 32/2013 vp, s. 3/I). Myös terrorismirikokset ovat tällaisia rikoksia (PeVL 11/2005 vp, s. 3/II).

Nähdäkseni ehdotettua ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevaa rikosta ei ainakaan yksiselitteisesti voida rinnastaa edellä mainittuihin rikoksiin, vaikka rikoksessa olisi

esityksen tavoin sinänsä kyse henkilön perustuslain 7 §:ssä turvatus henkilökohtaisen vapauden olennaisesta loukkauksesta (s. 109). Eesityksessä ehdotettua pakkokeino- ja poliisilain muuttamista perustellaankin pitkälti sillä, että vastaavat pakkokeinot ovat jo käytössä RL 20:8:n tutkinnassa. Perustuslakivaliokunta ei nykyistä pakkokeinolakia koskeneessa lausuntokäytännössään ole myöskään pitänyt perustuslain kannalta ongelmallisena televalvontamahdollisuuden ulottamista RL 20:8:ään (PeVL 66/2010 vp s. 7 ja PeVL 32/2013 vp 5).

Ehdotettujen toimivaltuuksien ulottamista ehdotettuun uuteen rangaistussäännökseen voidaankin nähdäkseni perustella ensisijaisesti käytännöllisillä ja systemaattisilla syillä. Uuden rangaistussäännöksen lisäämättä jättäminen televalvonnan ja peitelty tiedonhankinnan perusterikokseksi johtaisi nähdäkseni eräänlaiseen epäsymmetriaan suhteessa RL 20:8:ään ja saattaisi johtaa epäloogisiin lopputuloksiin. Mikäli ehdotetut pakkokeinovaltuudet eivät olisi mahdollisia uuden rangaistussäännöksen osalta tarkoittaisi tämä, että esim. televalvontaa olisi faktisesti kuitenkin mahdollista käyttää ihmiskaupan kohteena olevan hyväksikäytön tutkinnassa, sillä edellytyksellä, että kysymys olisi RL 20:8:n mukaisesta seksikaupan kohteena olevasta hyväksikäytöstä. Tulkinnanvaraista olisi tällöin, miten televalvonnan kautta saatua näyttöä olisi mahdollista käyttää myöhemmässä oikeudenkäynnissä: Tulisiko syyte nostaa RL 20:8:n perusteella, vaikka epäilty teko faktisesti täyttää uuden rangaistussäännöksen tunnusmerkit, vai olisiko RL 20:8:n perusteella saatua tietoa mahdollista käyttää näyttönä, vaikka syyte nostetaan uuden rangaistussäännöksen perusteella?

Huomioon voidaan lisäksi ottaa, että mikäli uutta rangaistussäännöstä ei lisittäisi ehdotettujen pakkokeinojen perusterikokseksi, ihmiskaupparikoksen tutkinnassa esim. televalvonnalla saatua ylimääräistä tietoa ei PKL 10:56:n johdosta saisi käyttää ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön tutkinnassa (ks. vastaavat perustelut RL 20:8:n osalta HE 222/2010 vp s. 124 ja 384).

Ehdotusta ei siten voida perusoikeusjärjestelmän kannalta pitää täysin ongelmattomana, mutta edellä esitetyn perusteella kuitenkin hyväksyttävissä.

5. Oikeudenkäymiskaari

Eesityksessä ehdotetaan muutettaviksi OK:n todistelua koskevan 17:24.3:n 3 ja 4 kohtaa siten, että ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön asianomistajan kuulustelusta esitutkinnassa tehtyä ääni- ja kuvatalennetta voitaisiin tietyissä asianomistajaa koskevissa tilanteissa käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Vastaava mahdollisuus on kyseisissä kohdissa jo muun muassa ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön asianomistajan osalta. Muutosten tarkoituksena olisi suojella ehdotettavaa uutta kriminalisointia, ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevien rikosten asianomistajia.

OK 17:24.3 on merkityksellinen perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohdan kannalta (PeVL 39/2014 vp, s. 2–3). Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään katsonut, että sääntelyyn, jossa kuulusteluoikeutta pääkäsittelyssä rajoitetaan, tulee lähtökohtaisesti suhtautua erittäin pidättyvästi (PeVL 39/2014 vp, s. 3/II). Valiokunta on kuitenkin pitänyt OK 17:24.3:n nykyistä sääntelyä hyväksyttävänä, koska momentin 3 ja 4 kohdassa tarkoitettujen rikosten asianomistaja on haavoittuvassa asemassa ja asianomistajan suojaamiseen liittyvät näkökohdat ovat korostuneita (PeVL 39/2014 vp, s. 3–4).

Esityksessä on nähdäkseni varsin perusteellisesti arvioitu muutosehdotuksen yhteensopivuutta myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vastakuulustelu-oikeutta koskevan oikeuskäytännön kanssa. Muutosehdotukset voidaan nähdäkseni pitää hyväksyttävänä tämän oikeuskäytännön valossa. Sinänsä voidaan mielestäni kyseenalaistaa, voidaanko ehdotetun ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön asianomistajaa aina katsoa olevan haavoittuvassa asemassa suhteessa rikoksen vastaajaan (esityksen s. 113), ainakaan vastaavalla tavalla kuin suhteessa varsinaisen ihmiskaupparikoksen vastaajaan. Toisaalta on, kuten esityksessä todetaan, myös syytä kiinnittää huomiota siihen, että esitutkintatallenteen käyttäminen todisteena oikeudenkäynnissä ei olisi automaattisesti sallittua ehdotettavan uuden kriminalisoinnin kohdalla vaan edellyttäisi paitsi vastakuulustelumahdollisuuden turvaamista myös sitä, että OK 17:24.3:n 3 tai 4 kohdan muut edellytykset täyttyvät (s. 113).

Käytännöllisenä syynä muutosehdotuksella voidaan myös esittää, että ehdotettua uutta rikosta saattanee käytännössä usein tulla käsiteltäväksi oikeudenkäynnissä yhdessä varsinaisen ihmiskaupparikoksen kanssa. Ristiriitaista olisi tällöin, mikäli ihmiskaupparikoksen esitutkinnassa tehtyä esitutkintatallennetta olisi mahdollista käyttää tuomioistuimessa todisteena, mutta ei sitä vastoin ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön esitutkinnassa tehtyä tallennetta. Seurauksena voisi tällöin olla, että asianomistaja ei pelkästään joutuisi kohtamaan hyväksikäyttörikoksen vastaajaa oikeudenkäynnissä, vaan myös ihmiskaupparikoksen.

Helsingissä 1.9.2026

Dan Helenius

Rikos- ja prosessioikeuden professori